REMOTE STORAGE

SKRIFTER UTGIVNA AV
SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

STUDIER
I
NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

ELFTE BANDET
N:o 2

HELSINGFORS 1920

REMOTE STORAGE

Om Frödings uttryck av typen *sva'gtgyllne.*

Av ***Arnold Nordling.***

(Lectio praecursoria.)

Som bekant använder Fröding nu och då uttryck, bestående av adverb på *-t* och adjektiv, *blygtförnäm*, *dammigtvit* o. s. v., så att i versen den starkaste betoningen faller på adverbet.

Fröding sammanskriver därvid lederna åtminstone i Stänk och flikar[1] i samtliga fall utom i *skö'nt grönt* i sammanhanget

och i en dal är så skö'nt grönt a'llt
Ett gammalt bergtroll.

Dessa uttryck i Stänk och flikar äro följande:

blygtförnäm i sammanhanget: och blygtförnäm och skygg var din gång, dikten Det borde varit stjärnor.

dammigtvit: En dammigtvit Karl-Johans-byst, Ett gammalt förmak.

djuptutlevat: och jag lade nobelt mina armar / djuptutlevat ned mot stolens karmar, Marquis de Moi-Même.

evigtklara: Men med ljuset, som i rymden flammar / av den evigtklara lyckans rike, En morgondröm VI.

halvtutslocknade: sin halvtutslocknade / sångarsaga, Drömmar i Hades IV.

[1] Originalupplagan följes, utom i skrivningen av *'v'-* och *t*-ljud.

heltförenta: Och som hjärtblad i en blomsterskida, / heltförenta nyss, En morgondröm VI.

skumtgråa: långt genom dödsrikets skumtgråa dal, Sagan om Gral.

slapptförnäm: teatraliskt, skaldiskt slapptförnäm, Marquis de Moi-Même.

svagtgyllne: där silverljusa skira och svagtgyllne bleka / små strimmor sågos leka, Det borde varit stjärnor.

varmtröda: än prålande fräckt i den varmtröda huden, Gudarne dansa.

vittvälvt: för vek bland de starka med vittvälvt bröst, Det borde varit stjärnor.

Från andra diktsamlingar (Gralstänk [1]) kan jag dessutom anföra följande exempel:

frittglada: Än tycks det mig just, att det leende / världslivet just som det är / med frittglada ögonen seende, Livets värde.

halvtnedtystad: halvtnedtystad än min aning tror, Frågande svar X.

miltomhuldad: i en miltomhuldad apelgård, Frågande svar XVII.

Till de här behandlade uttrycken av adverb på *-t* och adjektiv eller particip hör icke *stoltsköna* från Stänk och flikar, vilket förekommer i sammanhanget: nereiderna gunga / de stoltsköna lemmar i skummet, dikten En balfantasi. Förleden *stolt* kan förstås som adverb, men den sammanfaller med adjektivets oböjda form. Uttrycket kan alltså förstås i likhet med de vanliga sammansättningar i svenskan, i vilka betydelsen av ett adjektiv modifieras genom sammansättning med en oböjd adjektivförled: *mörkblå, allmänmänsklig* o. s. v.

---

[1] Originalupplagan följes, utom i skrivningen av *'v'*- och *t*-ljud.

Att adverbet skall uttalas med starkare betoning än adjektivet framgår i de flesta fall därav, att adverbet finnes i starkare versplats än adjektivet.

Adverbet och adjektivet bilda tillsammans tvåstavig takt i:

för vek bland de starka med | *vi'ttvälvt* | brö'st.

De bilda tillsammans trestavig takt i:

långt genom dödsrikets | *sku'mtgråa* | da'l

där silverljusa skira och | *sva'gtgyllne* | ble'ka
små strimmor sågos leka

än prålande fräckt i den | *va'rmtröda* | hu'den,
än hycklande oskyldigt skär.

Adverbet och adjektivet fylla ut eller utgöra del av fyrstavig takt i:

och | *bly'gtförnäm* och | skygg var din gång

En | *da'mmigtvit* Karl- | Johans-byst

och jag lade nobelt mina armar
| *dju'ptutlevat* | ned mot stolens karmar

Men med ljuset, som i rymden flammar
av den | *e'vigtklara* | lyckans rike

Och som hjärtblad i en blomsterskida,
| *he'ltförenta* | nyss...

I tvenne fall framgår denna betoning därav, att metern fordrar en omflyttning av adjektivets accent

och genom att adverbet uttalas med starkare betoning än adjektivet åstadkommes en god sådan rytmisk omflyttning. Härvid verkar samma rytmiska lag som då man i prosan (i rikssvenskt uttal) betonar *å"ngfarty'g*, ehuru det enkla ordet heter *fa"rtyg*, eller *ka'pten Ma"lm*, ehuru förleden som enkelt ord eller t. ex. i förbindelsen *kapte'n Bola"nder* har starkaste accenten på andra stavelsen. Det ena av dessa fall är *djuptutlevat*; att adverbet skall betonas framom adjektivet framgår här också därav, att de tillsammans bilda fyrstavig takt. Det andra fallet är *halvtutslocknade* i strofen:

> Men länge hörde jag
> mjukt melodiskt
> hans tanke tala
> sitt mörka tal,
> sin | *ha"lvtut|slo'cknade*
> sångarsaga.

I ett fall framgår denna betoning därav, att ett föregående adverb måste undertryckas för att kunna utgöra senare hälften i fyrstavig takt och att detta åstadkommes på ett naturligt sätt därigenom, att adverbet före adjektivet uttalas som vilket som helst ord, som i en rent syntaktisk förening framhäves framom omgivningen. Detta fall är

> teatraliskt, skaldiskt | *sla"pptför|nä'm.*

Av exemplen från andra diktsamlingar bilda adverbet och adjektivet tillsammans trestavig takt i:

> Än tycks det mig just, att det leende
> världslivet just som det är
> med | *fri'ttglada* | ögonen seende
> inom sig all himmelen bär.

I två exempel framgår att adverbet skall betonas framom adjektivet därav att sålunda uppkommer en alldeles naturlig rytmisk omflyttning av adjektivets accent. Dessa exempel äro:

| *ha"lvtned|ty'stad* än min aning tror,
att den självskt stores storhet gagnar

och

i en | *mi"ltom|hu'ldad* apelgård
(där samma rytm föreligger som t. ex. i raden:
Dock är mildhet stundom skenbart hård).

Man har antagit, att dessa uttryck av adverb och adjektiv, som i versen fordra ett uttal med starkaste trycket på adverbet och som Fröding sammanskriver, äro sammansättningar. Berg i Nystavaren V s. 45 anför sålunda *skumtgrå* m. fl. från Fröding som 'adjektiv, som äro sammansatta av två adjektiv,... det förra... advärbböjt', och Noreen Vårt språk VII s. 31 anför likaledes dessa uttryck som exempel på hopskrivning, som är 'i strid med skriftens konservativa tendens' och därför visar, 'att åtminstone den ifrågavarande författaren vill ha sitt uttryck uppfattadt som ett ord'. Feuk i Språk och stil 13 s. 124 o. 131 säger, att de äro 'originella, sammansatta adjektiv', 'av metriska skäl bildade nya adjektiv hos Fröding'.

För att äga en grund för påståendet, att i dessa uttryck föreligger sammansättning, måste vi i språket kunna påvisa en tendens att låta adverb och adjektiv ingå en innerlig förening till betydelsen och därvid flytta accenten uteslutande till första leden. En sådan finna vi i *högtärad, högtälskelig* och några flere fall. Emellertid förefinnes en såväl yttre som inre olikhet mellan de flesta av Frödings uttryck och prosans

sammansättningar. I prosan är efterleden ett particip (*högtärad*) eller annan avledning av ett verb (*högtälskelig*) eller av ett substantiv, t. ex. i *allmäntmänsklig*, *allmäntmoralisk*, som någon gång förekommer, medan den i Frödings uttryck i Stänk och flikar är ett particip i 4 fall, nämligen *djuptutlevat*, *halvtutslocknade*, *heltförenta*, *vittvälvt*, men i de flesta, 7 fall ett oavlett adjektiv: *blygtförnäm*, *dammigtvit*, *evigtklara*, *skumtgråa*, *slapptförnäm*, *svagtgyllne*, *varmtröda*. Förleden är i prosan ett gradbetecknande ord men hos Fröding blott i 4 fall: *djuptutlevat*, *halvtutslocknade*, *heltförenta*, *svagtgyllne* och i de flesta, 7 fall ett ord med annan betydelse: *blygtförnäm*, *dammigtvit*, *evigtklara*, *skumtgråa*, *slapptförnäm*, *varmtröd*, *vittvälvt*. I fråga om de flesta av Frödings uttryck kunna vi alltså ej i prosans sammansättningar finna ett direkt stöd för ett antagande, att sammansättning föreligger. Vi kunna också fråga oss, om en skald som Fröding, hos vilken allt går ut på att ge uttryck åt ett visst innehåll, skulle ha använt dessa uttryck uteslutande för att erhålla sammansättningar, som fylla ut trestavig eller fyrstavig takt. Om vi i språket utom möjligheten att bilda dessa några få förklarade sammansättningar finna en annan egenskap, som är tillämplig på alla dessa uttryck hos Fröding och som tillika visar, att innehållet genom dem blivit rikare, så kunna vi glatt lämna detta obestämda tal om sammansättning.

I prosa kan adverbet i vad vi allmänt uppfatta som en rent syntaktisk förening av adverb och adjektiv framhävas, ifall det passar i sammanhanget att framhäva det. Man kan säga: hon är *mycket* god, den är *rätt* stor. Ifall vi då i Frödings uttryck finna, att sammanhanget gynnas av att ad-

verbet är framhävt, göra vi bäst i att säga, att i dem föreligger vad vi allmänt kalla syntaktisk förening och att adverbet är framhävt liksom vilket som helst ord, som i sammanhanget kan framhävas framom de övriga.

Fröding använder uppenbart infogning i stark versplats för att framhäva ord. I Sagan om Gral framhäver Fröding på detta sätt upprepade gånger det i allmänhet obetonade pronominet *han*. Han ger det på detta sätt en varm färg, som håller känsloglöden uppe i denna högstämda dikt igenom verser, som annars bleve en katalogartad uppräkning:

ha'n bringar e'nhet åt allt, som är delt
— — — — —
ha'n har den frä'lsande läkande gåvan
— — — — —
Sy'nd signar ha'n till det luttrande saltet
— — — — —
ha'n kastar skö'nhetens ljus över Alltet.

För att erfara, om det framhävda är särskilt lämpligt att framhäva i sammanhanget också i samtliga de fall, där Fröding inför adverbet i framhävd versplats, skall jag meddela också de fall från Stänk och flikar, där adverbet och adjektivet äro lika starkt betonade, eller adverbet undertryckt.

I följande fall få adverbet och adjektivet uttalas med ungefär lika stark betoning:

det sysslar så *be|sy'nnerligt | lö'mskt* kring min ficka
Härjarinnor.

tänk, så karlen gör sig | *du'mt för|nä'm*
Marquis de Moi-Même.

och | *e'vigt fi|e'ntligt* kom 'vill ej' och 'kan ej'
Gudarne dansa.

och en flickas axlar kura
sig ihop som rädda lam
och *för|si'ktigt | fö'rtänk|sam*
smyger hon sig fram
En morgondröm III.

frihetsarten har du kvar i gången,
den är | *go'sslikt | gla'd* och graciös
Flickan i ögat III.

Jag fångade i hasten
av mötena på vägen,
halvt fräck och | *ha'lvt för|lä'gen,*
de bästa ögonkasten!
Flickan i ögat II.

kom lycksalighet som sändebud
| *mi'lt väl|si'gnande* från ljusets gud
En morgondröm VI.

den visade gudarnas ättling,
hur | *ma'nvuxet | va'cker* han var
En morgondröm II.

Men länge hörde jag
| *mju'kt me|lo'diskt*
hans tanke tala
Drömmar i Hades IV.

än prålande fräckt i den varmtröda huden,
än hycklande | *o'skyldigt | skä'r*
Gudarne dansa.

det I ängsligt döljen
som ett | *ska'mfullt | a'nat*
lytes form är danat — — —
En flik av framtiden.

det är för att göra sig | *sä'rskilt* | *gra'nn*
och vacker och kär för en älskad man
En morgondröm I.

hörde och såg och förnam jag
skymta och ljuda i Hades
dunkelt och *u'nderligt* | *skö'na*
Drömmar i Hades III.

låg hon naket och | *u'tslaget* | *skö'n*
En morgondröm IV.

Än, fastän dvalan betyngde min hjärna
låg jag och grubblade | *vi'döppet* | *va'ken*
Drömmar i Hades I.

när jag biktar alltför äkta
å'nger|*bittert* | *sy'nda*|*väckta*
bikter från mitt liv i dyn
Flickan i ögat IV.

det I ängsligt döljen
som ett skamfullt anat
lytes form är danat
ä'delt | *o'skulds*|*fullt*
En flik av framtiden.

De fall i Stänk och flikar, där adverbet är undertryckt, äro följande.

Och gammaldags är möbelns snitt
och *bu'kigt* | *bre"d* och dryg
Ett gammalt förmak.

Jag fångade i hasten
av mötena på vägen,

halvt | *frä'ck* och halvt förlägen,
de bästa ögonkasten
Flickan i ögat II.

gud så *hö'gst alls*|*mä"ktig,*
man blir rent andäktig
Marquis de Moi-Même.

Då lyfter *högt* | *strå'lande* Eos
i skyn sina rosiga vingar
En balfantasi.

halvt det roade och halvt bekom mig
lï'tet | *o"nt,* jag gjorde om min min
Marquis de Moi-Même.

den *ma'nligt* | *svä"rmiska*
sorgsna läppen
(Den genomgående rytmen är:
Jag såg en sångares
vemodspanna)
Drömmar i Hades IV.

de härja mig, de kuva mig som goter och alaner,
de lägga mig *platt* | *ö'de* med sitt krig
Härjarinnor.

gud så högst allsmäktig,
man blir *re'nt an*|*dä"ktig*
Marquis de Moi-Même.

teatraliskt, *ska'ldiskt* | *sla"ppt*förnäm
Marquis de Moi-Même.

fram genom hårda klippan,
stum, *tungt* | *slu'ten* och döv
Aningar.

när blodet åt huvudet stiger
och drifternas hungrande skaras
vilt | he'tsande jakt mig för
I Daphne III.

beredd att plötsligt slunga ut
i brusande kaskad
vulka'niskt | he"tt om en minut
en våldsam gaskognad.
Ett gammalt förmak.

Vid en undersökning av de uttryck, där adverbet är starkare betonat än adjektivet, göra vi emellertid bäst i att bortlämna de belägg på adverb och adjektiv, som icke kunna sålunda infogas i vers. I *besynnerligt lömskt, evigt fientligt, manvuxet vacker, oskyldigt skär, underligt sköna, utslaget skön, vidöppet vaken* ligga sålunda två stavelser mellan adverbets och adjektivets starkast betonade stavelser, i *ångerbittert syndaväckta* mer än två stavelser. I *försiktigt förtänksam, manligt svärmiska, milt välsignande, ädelt oskuldsfullt,* där adverbet ensamt eller tillsammans med en upptaktsstavelse hos adjektivet bildar tvenne stavelser, följes adjektivets starkast betonade stavelse av mer än en stavelse. I *högt strålande, vilt hetsande,* där adverbet är enstavigt och adjektivet trestavigt med starkaste accenten på första stavelsen, har adjektivet icke en sådan byggnad, att accenten kunde flytta över på andra stavelsen. Ett uttryck av liknande byggnad som *milt välsignande* föreligger i *ha"lvtut|slo'cknade,* där Fröding betonar adverbet starkare än adjektivet, men han gör det här för att åstadkomma en rytmisk omflyttning av adjektivets accent och i *välsignande* föreligger en sådan betoning också utan en rytmisk omflyttning.

De föreningar av adverb och adjektiv, som återstå till jämförelse, äro följande:

Adverbet är framhävt framom adjektivet i *bly"gtförnä'm, da"mmigtvi't, dju"ptutle'vat, e"vigtkla'ra, ha"lvtut|slo'cknade, he"ltföre'nta, sku'mtgråa, sla"pptför|nä'm, sva'gtgyllne, va'rmtröda, vi'ttvälvt.*

Adverbet är undertryckt i: *b'ukigt | bre"d, halvt | frä'ck, hö'gst alls|mä"ktig, li'tet | o"nt, platt | ö'de, re'nt an|dä"ktig, ska'ldiskt | sla"ppt*förnä'm, *tungt | slu'ten, vulka'niskt | he"tt.*

Adverbet och adjektivet kunna uttalas med ungefär lika stark betoning i: *du'mt för|nä'm, go'sslikt | gla'd, ha'lvt för|lä'gen, mju'kt me|lo'diskt, ska'mfullt | a'nat, sä'rskilt | gra'nn.*

Vi kunna förutskicka några anmärkningar om vilka ord vi framför allt äga rätt vänta oss skola vara framhävda. Vi vänta det icke om adverb med allmänt förstärkande eller försvagande betydelse eller bildade till adjektiv, avledda av substantiv. I poesien är språket mer uttrycksfullt än i prosa, och allmänt förstärkande eller försvagande adverb — några bland språkets mest innehållslösa ord — kunna därför där icke så ofta förekomma, och i synnerhet äro de icke lämpade för att framhävas. I lyrisk poesi äro tankarna starkt koncentrerade, men adverb, bildade till adjektiv, som äro avledda av substantiv, uttrycka en jämförelse med ett annat substantiv och leda alltså tanken bort från det föremål det är fråga om. Vi kunna därför vänta oss, att framför allt oavledda adverb, som icke äro allmänt förstärkande eller försvagande, skola vara framhävda.

Om vi uppdela materialet efter dessa grunder, finna vi, att adverbet oftast är framhävt i de fall, där vi sålunda vänta oss, att det skall vara fram-

hävt, och att det oftast är undertryckt i de fall, där vi icke vänta oss, att det skall vara framhävt.

Detta framgår av följande tabeller.

I. Adverbet utgöres av ett ord, som är lämpligt att framhäva i vers. (Det till grund liggande adjektivet är ett ur nusvensk synpunkt enkelt oavlett ord, och adverbet är icke allmänt förstärkande eller försvagande.)

1. Adverbet är framhävt.

Detta adverb är:

blygt, evigt, skumt, slappt, varmt, vitt (av *vid*).

2. Adverbet är undertryckt.

Detta adverb är: *tungt.*

II. Adverbet utgöres av ett ord, som icke är lämpligt att framhäva.

1. Adverbet är framhävt.

a) Det till grund liggande adjektivet är avlett av ett substantiv: *dammigt.* b) Adverbet synes vara allmänt förstärkande eller försvagande: *djupt, halvt, helt, svagt.*

2. Adverbet är undertryckt.

a) Det till grund liggande adjektivet är avlett av ett subtsantiv: *bukigt, skaldiskt, vulkaniskt.* b) Adverbet synes vara allmänt förstärkande eller försvagande: *halvt, högst, litet, platt, rent.*

I följande tabell är denna statistik reducerad till tal.

	Adverbet framhävt	Adverbet undertryckt
Adverbet lämpligt att framhäva	6	1
	86 %	14 %
	Adverbet framhävt	Adverbet undertryckt
Adverbet icke lämpligt att framhäva	5	8
	38,5 %	61,5 %

Men vi kunna påvisa ännu mer i detalj, att betoningen med starkaste trycket på adverbet ingenting annat är än ett framhävande av ett enskilt ord, som är särskilt lämpligt att framhäva.

I de fall, där adverbet är framhävt och detta adverb synes vara ett allmänt förstärkande eller försvagande ord, är dess betydelse icke uteslutande förstärkande eller försvagande.

Vi ha *djuptutlevat.* Passar det icke här, där det talas om den förfallne skalden, att *djupt* är framhävt?

> och jag lade nobelt mina armar
> *djuptutlevat* ned mot stolens karmar.

I *heltförenta* är *helt* icke ett allmänt försvagande ord, utan har en oförsvagad betydelse. Fröding skildrar här en förening mellan man och kvinna, då de utgöra ett fullkomligt helt, han framhäver i detta sammanhang ordet *helt*:

> liksom hjärtblad i en blomsterskida,
> *heltförenta* nyss.....

Skalden ser i ett tillstånd mellan dröm och vaka en gammal engelsk bard. Målar icke här framhävandet av ordet *halvt* det svävande och vaga i drömbilden?

> Men länge hörde jag
> mjukt melodiskt
> hans tanke tala
> sitt mörka tal,
> sin *halvtutslocknade*
> sångarsaga.

Och passar icke framhävandet av *svagt* i *svagtgyllne*, där det är fråga om en ung flicka? Det talas om hennes hår,

> där silverljusa skira och *svagtgyllne* bleka
> små strimmor sågos leka.

Också i övriga fall, där adverbet är framhävt, passar det att i en rent syntaktisk förening av adverbet och adjektivet framhäva adverbet.

Vi ha *blygtförnäm* i samma dikt som *svagtgyllne*. Hur skildrar icke här Fröding något av det väsentligaste genom att han framhäver ordet *blygt* i denna dikt, där han talar om en ung flicka?

> och *blygtförnäm* och skygg var din gång.

Utgör icke evigheten något av det väsentligaste i våra drömmar om en bättre värld? Ordet *evigt* framhäver Fröding i ett längtansfullt omnämnande av en sådan värld:

> Men med ljuset, som i rymden flammar
> av den *evigtklara* lyckans rike.

Halvskymningen är väl det mest framträdande i de gamlas föreställning om dödsriket. Fröding framhäver adverbet *skumt* i ett omnämnande av detta dödsrike:

> långt genom dödsrikets *skumtgråa* dal.

Kallar han icke därmed på en enda rad för oss levande fram de döde?

Passar icke framhävandet av *slappt* om skalden i Marquis de Moi-Même?

> teatraliskt, skaldiskt *slapptförnäm*.

Är icke det vida bröstet en god bild av styrkan? Fröding framhäver adverbet *vitt* om bröstet i ett omnämnande av de starka. Ställer han oss icke därigenom med några ord mitt ibland de starka?

för vek bland de starka med *vittvälvt* bröst.

Det varma utgör den viktigaste egenskapen hos den lystna huden. Fröding framhäver därför träffande ordet *varmt* vid ett omnämnande av sinnliga ytterligheter:

än prålande fräckt i den *varmtröda* huden,
än hycklande oskyldigt skär.

Fröding skildrar farmoderns hem med de gamla traditionerna och den stora stillheten. Månne det icke är för att måla den stora ostördheten och det stora lugnet i detta hem som Fröding här framhäver adverbet *dammigt*?

En *dammigtvit* Karl-Johans-byst.

På motsvarande sätt kunna vi i alla de fall, där Fröding undertrycker adverbet, påvisa, att det icke här hade lämpat sig att framhäva det.

Först och främst ha vi de talrika fallen, där adverbet är ett allmänt förstärkande eller försvagande ord. I dem alla har adverbet icke någon annan betydelse. De äro:

halvt fräck, högst allsmäktig, litet o'nt, platt öde, rent andäktig.

Om Fröding hade framhävt dessa här i sammanhanget alldeles uttryckslösa adverb, hade det varit raka motsatsen till att han framhäver adverb, som äro särskilt uttrycksfulla i sammanhanget.

Liksom adverbet i alla dessa fall har en fullkomligt försvagad betydelse, har det en försvagad

betydelse också i *vulkaniskt hett.* Därmed skildras konung Karl Johans lynne. Han var

> beredd att plötsligt slunga ut
> i brusande kaskad
> *vulkaniskt hett* om en minut
> en våldsam gaskognad.

Vulkaniskt har här en uteslutande bildlig betydelse och måste också vid uppläsningen aktas för att framhävas alltför mycket, då det lätt gör raden överdriven och deklamatorisk.

Icke heller i följande två fall passar det i sammanhanget att framhäva adverbet. Ordet *buk* har med sig föreställningen om något groteskt och plumpt, men en sådan är icke avsedd, då Fröding i den fina skildringen av det gamla hemmet ställer fram den gamla möbeln:

> Och gammaldags är möbelns snitt
> och *bukigt bred* och dryg.

Skaldiskt är icke ett enbart förlöjligande ord och passar därför icke att framhäva i följande förlöjligande rad:

> teatraliskt, *skaldiskt slapp*förnäm.

Så återstår det enda fall, där adverbet är undertryckt och därvid icke är ett allmänt förstärkande eller försvagande ord eller ett adverb, vars adjektiv är avlett av ett substantiv. Detta fall är *tungt sluten* i sammanhanget

> fram genom hårda klippan,
> stum, *tungt sluten* och döv.

Är det icke med avsikt som Fröding så byggt denna rad, skildrar den icke tyngden hos denna

otillgänglighet och oförmåga av närmande ej blott genom ordet *tungt* utan också genom tyngden hos rytmen?

Jag vill i detta sammanhang framdraga det enda fallet, där Fröding inför adverbet i stark versplats och därvid icke sammanskriver det med adjektivet. Fröding avser genom denna skrivning uppenbarligen, att adverbet här icke avgjort skall framhävas på bekostnad av adjektivet. Detta torde framgå av en jämförelse med Frödings skrivning i alla övriga fall, där adverbet står i starkare versplats än adjektivet. Det här åsyftade fallet är *skönt grönt* i skildringen av tankegången hos ett gammalt bergtroll:

och i en dal är så | *skö'nt grönt* | allt.

Om *skönt grönt* här sålunda utläses ungefär på samma sätt som i allmänhet i prosauttal, får denna rad något klumpigt över sig. Fröding torde här ha avsett en klumpig rytm för att framkalla intrycket av klumpighet också hos det skildrade. Samma dikt är nämligen full med takter, där den stavelse som skall vara svag taktdel är ungefär lika stark som den som är stark:

och det är allt | mö'rk svart | na'tt sna'rt
— — — —
och pekar finger från | lå'ngt tryggt | håll.

Fröding använder i samma dikt, uppenbarligen i likadan avsikt att framkalla ett intryck av klumpighet, också tunga enstaviga takter, såsom i det förra av dessa exempel.

Icke heller i de fall, där Fröding inför adverbet och adjektivet i lika stark versplats, få de denna betoning blott genom att råka sålunda falla i versen.

Vi ha först två fall, där adverbet är ett allmänt förstärkande eller försvagande ord. Det ena är *halvt förlägen* i raden

halvt fräck och *halvt förlägen.*

Kan det icke vara mening med att *halvt* är starkare betonat i *halvt förlägen* än i det föregående *halvt fräck*? Säger det icke efter det föregående *halvt fräck*, att det icke var så helt med förlägenheten?

Det andra fallet är *särskilt grann*, där adverbet har en förstärkande betydelse, som icke vore så stark, om adverbet vore undertryckt:

det är för att göra sig *särskilt grann*
och vacker och kär för en älskad man.

I de fall, där adverbet är ett ord, som lämpade sig att framhäva framom adjektivet, passar det dock ej i sammanhanget, att det framhäves.

Vi ha *dumt förnäm* i det citerade omdöme om skalden i Marquis de Moi-Même, som inleder dikten. Medan *slappt* lämpade sig att framhäva i skildringen av denne skald i uttrycket *slapptförnäm*, lämpade sig icke *dumt* att alltför mycket framhäva om skalden i Marquis de Moi-Même.

Så ha vi *mjukt melodiskt.* Det talas om en skald, en man i en drömupplevelse:

Men länge hörde jag
mjukt melodiskt
hans tanke tala.

Det lämpade sig icke väl att i skildringen av denne man alltför mycket framhäva mjukheten, som framför allt är kvinnlig.

I två fall med denna betoning är adverbet bildat

till ett adjektiv, som är avlett av ett substantiv. I intetdera hade dock adverbet kunnat vara undertryckt.

Det ena fallet är *gosslikt glad.* Det förekommer i en sval skildring av en flicka, det säges om hennes gång:

den är *gosslikt glad* och graciös.

Gosslikt passar väl i den svala stämningen och skulle ej tillräckligt framträda, om det vore undertryckt.

Det andra fallet är *skamfullt anat.* Det ligger en viss indignation i ordet *skamfullt* på detta ställe, där Fröding uttalar sig om den gällande moralen:

det I ängsligt döljen
som ett *skamfullt anat*
lytes form är danat
ädelt oskuldsfullt.

Men adverbet hade icke heller kunnat vara framhävt framom adjektivet. I *gosslikt glad,* där det talas om en flicka, lämpade det sig icke att alltför starkt framhäva ordet *gosslikt.* Där *skamfullt anat* förekommer, vill Fröding just framhålla att det icke är någon skam, och gör därför väl i att icke inpränta begreppet skam i medvetandet.

I de exempel från övriga diktsamlingar, där adverbet är starkare betonat än adjektivet, passar det också i sammanhanget att framhäva adverbet. Sålunda är *halvt* framhävt i *halvtnedtystad* i:

halvtnedtystad än min aning tror,
att den självviskt stores storhet gagnar.

Skildrar icke Fröding här genom att sålunda framhäva ordet *halvt* det svävande i denna meditation?

Tillägga vi icke världslivet mest allmänt attributet fritt? Fröding framhäver i en meditation om världslivet just detta ord *fritt*:

> Än tycks det mig just, att det leende
> världslivet just som det är
> med *frittglada* ögonen seende
> inom sig all himmelen bär.

Använda vi icke omdömet mild om ans och vård? Fröding framhäver adverbet *milt* i en meditation om livets sunda hårdhet. Framkallar han kanske därmed för oss den försonande slutbilden av en god och sträng trädgårdsmästare?

> Dock är mildhet stundom skenbart hård,
> skenbart alltför hård att kunna bäras,
> när med knivar vissna grenar skäras
> från de träd som av en sjukdom täras
> i en *miltomhuldad* apelgård.

I de fall i Stänk och flikar, där adverbet icke hade kunnat infogas i vers så att det hade varit starkare betonat än adjektivet och detta adverb är svagare betonat än adjektivet, passar det också i sammanhanget att adverbet är undertryckt.

I ett fall är adverbet ett allmänt förstärkande ord. Detta fall är *högt strålande* i versen:

> Då lyfter *högt strålande* Eos
> i skyn sina rosiga vingar.

Adverbet *högt* kan här icke ha någon annan betydelse.

I ett annat fall är adverbet visserligen icke ett allmänt förstärkande eller försvagande ord men är dock använt väsentligen blott med gradbetecknande mening. Ordet *vild* har i sin fullaste betydelse en innebörd av härlighet, men något sådant får icke inmänga sig, då Fröding skildrar en människa, som jagas av driften och vill bli fri:

> när blodet åt huvudet stiger
> och drifternas hungrande skaras
> *vilt hetsande* jakt mig för.

I ett fall är det till grund för adverbet liggande adjektivet avlett av ett substantiv. Detta fall är *manligt svärmiska* i raderna:

> den *manligt svärmiska*
> sorgsna läppen.

Här är det fråga om en man men omnämnes en egenskap, som icke räknas till de specifikt manliga, och adverbet *manligt* är därför undertryckt.

Vi ha alltså funnit, att Fröding framhäver ett adverb för att därmed djupt fästa i medvetandet ett ord, som är särskilt uttrycksfullt i sammanhanget; vi ha funnit det både direkt i de fall, där han använder en sådan infogning, och vi ha funnit det indirekt av övriga fall genom att det i dem icke är lämpligt att i sammanhanget framhäva adverbet. Fröding använder alltså en förening av adverb och adjektiv med starkaste trycket på adverbet på ett liknande sätt som man i prosan i vad vi kalla en rent syntaktisk förening av adverb och adjektiv kan framhäva adverbet, och vi få därför säga, att i Frödings uttryck med starkaste trycket på ad-

verbet icke föreligger något annat slags ordbildning än i dessa prosans uttryck.

Den starkare framhävningen av adverbet, som sålunda även i prosan förekommer, blir i metriskt byggd framställning så pass stark, att en fullgod versrytm uppkommer. En stavelse, som enligt prosans uttal icke är tillräckligt framhävd för att tjäna som höjning i vers, kan i versen särskilt framhävas, då den står i sådan ställning. Detta sker genom att den särskilt betonas, men såsom Risberg genom fonetiska mätningar har funnit, åtföljes en sådan betoning åtminstone i hans, och det torde vara en mycket god, uppläsning av en uthållning i tiden, 'en ringa förlängning' (Risberg Den svenska versens teori s. 110). En stavelse, som enligt prosans uttal icke är tillräckligt framhävd, kan sålunda i versen i stark versplats få en extra förlängning. Detta bidrar till att förklara, att adverbet fäster sig kvar i medvetandet i de fall, där Fröding inför det i stark versplats: det dröjer längre kvar i uttalet och därför också längre kvar för uppfattningen. Men icke blott uttalstiden för en sådan stavelse eller ett sådant ord kan förlängas i ett sådant fall, utan därtill kan göras ett uppehåll efter ordet före nästa ord. Risberg har funnit, likaledes genom metodiska mätningar, att det kan inträda 'en ringa pausering efter' ett sådant ord, 'ett mycket kort stillastående af hela talapparaten i talspänning' (Risberg s. 111). Detta är naturligtvis möjligt endast i det fall, att denna stavelse och slutet av takten tillhöra olika ord, såsom Risberg framhåller s. 112 och s. 117 f. I denna pausering i ett sådant fall finna vi en ytterligare förklaring till att adverbet starkt inpräglar sig i medvetandet i de fall, där Fröding inför det i särskilt framhävd versplats. Mottagaren hinner ytterligare under pausen fasthålla vid det redan genom

tidsutdräkten och betoningen inpräglade ordet, förrän det kommer ett nytt.

Om man på grund av betoningen anser, att sammansättning föreligger i Frödings uttryck med starkaste trycket på adverbet, borde man på samma grund anse, att sammansättning icke föreligger i de fall, där Fröding inför en förening av partikel och verb så att starkaste trycket faller på verbet. Detta är en betoning, som icke normalt förekommer i prosan, men såsom Kock har påvisat, har den en gång förekommit. Vi veta tillika, att ju längre tillbaka i tiden vi gå, desto närmare komma vi till den tid, då vi i stället för sammansättningar av detta slag möta skilda ord. Fröding använder också en sådan infogning i folkvisestil, där den gör tjänst som en arkaism:

gudlov vi have Sturen
in|sto'ppad i buren
En visa om när jag var lustig o. s. v.

i nöd fick det trohetens skördar *upp|skä'ra*
En visa till Karin ur fängelset.

Men han använder den också i andra fall, jag skall här anföra de fall ur Stänk och flikar, som jag antecknat:

på fin och lätt och liten tå
framsmy'ga | féer små
Ett gammalt förmak.

Låt oss *om|fa'mnade* blandas
I Daphne II.

sig i solsken byta
och med ljus *om|fly'ta*
allt din kärleks land
En flik av framtiden.

kunde sedan båda
ko"nstfullt *sa'mman|fö"ra*
Stänk och flikar.

(Den genomgående rytmen i denna dikt är
bilden av det hela
— -- — — —
huvudmelodin)

För mig var du en ljusgestalt i nattens tid
upp|ru'nnen.
Det borde varit stjärnor.

I själva verket finna vi också i dessa fall, att Fröding särskilt framhäver det, som är särskilt uttrycksfullt i sammanhanget. Detta är samma uttal, som i liknande fall förekommer även i prosan. Även här kan man betona verbet något starkare än partikeln, ifall man särskilt vill framhäva det, t. ex. *inte info"ra utan info'ga, inmä'nga — vad är det för sla'.*

Vi finna t. ex. i tvenne fall, att Fröding genom att sålunda framhäva verbet framkallar en bild av en givande källa eller en förfriskande bäck:

se ditt guld skall rinna
rikligt ur din hand
som ett gyllne vatten,
sig i solsken byta
och med ljus omfly'ta
allt din kärleks land

För mig var du en ljusgestalt i nattens tid upp-
ru'nnen.

I *omfamnade* är *famn* onekligen det viktigaste elementet.

I själva verket tror jag, att det icke är så mycket på grund av betoningen som man antagit, att i Frödings uttryck med starkaste trycket på adverbet föreligger sammansättning, utan helt enkelt på den grund, att Fröding sammanskrivit lederna. Det sammanskrivna är ju i allmänhet också ett ord. Emellertid är det hos nutida svenska författare icke så alldeles sällsynt, att ett starkare betonat ord är sammanskrivet med ett följande svagare betonat utan att därvid sammansättning föreligger.

Sålunda anse vi icke, att sammansättning föreligger i en förening av indefinita pronominet *var* och reflexiva pronominet *sin*. Emellertid kan man få se en sådan förbindelse sammanskriven, upprepade gånger i samma arbete, så att uppenbarligen icke felskrivning föreligger. Carl Larsson i By Av jord är du kommen sammanskriver sålunda *var sin* åtminstone två gånger: 'Och skrattande togo de sig varsin sup' (a. a. s. 21), 'fast deras gårdar lågo i varsin socken' (a. a. s. 155). Elin Wägner Pennskaftet sammanskriver det likaledes åtminstone två gånger: 'Men kom så går vi och får hvarsin ny tidningsbunt' (a. a.[6] s. 219), 'ty den äldsta och jag har nog hunnit med hvarsin lika stor skifva af lifvet' (a. a.[6] s. 256). Båda dessa ställen återkomma oförändrat lika åtminstone i den här citerade sjätte upplagan och i åttonde upplagan (a. a.[8] ss. 156 o. 182); det senare *hvarsin* är här delat på två rader: *hvar-/sin*.

I en förening av adverbet *upp* och prepositionen *till* föreligger icke sammansättning. Emellertid är

det icke så sällsynt att man kan få se dem sammanskrivna. Jag skall blott anföra ett exempel, för Ode Balten Den förgyllda grodan s. 146: 'för ett pris av 10 upptill 25 ören per volym'.

I det en författare sålunda sammanskriver en starkt betonad led med en följande svagare betonad, kan han göra sig skyldig till uppenbart brott emot sammanskrivning enligt det logiska sammanhanget. Sålunda kan man få se *för ro skull* skrivet så, att *ro* och *skull* äro sammanskrivna men *för* särskrivet, upprepade gånger i samma arbete, så att uppenbarligen icke felskrivning föreligger. Ur Ode Balten Kulturblommor kan jag anföra *för roskull* åtminstone från sidorna 64 och 168, ur Schagerströms uppsats i Nystavaren I från sidorna 121 och 130. Karin Smirnoff Under ansvar s. 119 skriver på liknande sätt *för gudsskull.* En sådan skrivning strider uppenbarligen emot det logiska sammanhanget, ty där är det *för* och *skull* som hör närmast ihop.

T. o. m. den allmänt hävdvunna skrivningen kan strida mot det logiska sammanhanget. Sålunda är den allra vanligaste skrivningen av sammansättningar av typen *Gustav Vasabilden,* att man särskriver *Gustav* men sammanskriver *Vasabilden.* Brate i Nystavaren IV s. 31 säger: 'Den vanligaste skrivningen är utan tvivel typen *John Ericssonsfästen*', Berg i Nystavaren V s. 47: 'den vanligaste skrivningen är tvivelsutan *John Ericssonsfästen*'. Likväl är det *Gustav* och *Vasa* som hör närmast ihop och icke *Vasa* och *bilden.* I sammansättningarna *förstaklassbiljett, andrakammarvalen,* som äro fullkomligt motsvarande bildningar, såtillvida som också här första leden *första klass, andra kammaren* särskrives utom en sådan sammansättning, alldeles som första leden *Gustav Vasa* i *Gustav*

Vasabilden, i dem sammanskrivas alla lederna. I själva verket sammanskrives i vardera fallet den starkast betonade leden med de följande svagare betonade, men i *Gustav Vasabilden* faller på detta sätt *Gustav* utom sammanskrivningen.

Jag skall här anföra några exempel på detta slags skrivning. Erik Fahlman Firman Åbergson s. 209 skriver: 'Gustav Vasabilden', Bo Bergman Skeppet och andra noveller s. 55: 'Karl Johanssoffan', Selma Lagerlöf Troll och människor s. 230: 'El Aksamoskén', Karin Smirnoff Under ansvar s. 114: 'half tvåtiden'.

För att ytterligare styrka detta mitt påstående, att i nutida svensk skrift förefinnes en rent mekanisk tendens att sammanskriva ett starkt betonat ord med ett följande svagare betonat, skall jag anföra ett par uttalanden som utvisa, att alldeles samma förhållanden uppträda i de andra nordiska språken. Så pass lika som alla dessa språk äro varandra däri, att de flesta ord ha sin starkaste accent på första stavelsen, något varmed dessa skrivningar uppenbarligen sammanhänga, få vi taga dessa uttalanden om förhållandena i de andra nordiska språken till stöd för våra iakttagelser om förhållandena i vårt eget språk. Jespersen Dania I s. 275 säger om förhållandena i danskan, att 'man .. tit ser skrevet „et årstid, en ugestid" og desl.' Det är, säger han, 'slet ikke .. nogen sammensætning, som de aldeles parallelt dannede udtryk „en tre ugers tid, et halvt års tid, to mils vej, ti kroners penge" osv. viser. ... Hvad der leder på vildspor [till att skriva ihop], er sikkert det, at i sådanne omtrentlige angivelser taber substantivet sit eftertryk (og vokallængde og stød)' [dvs. liksom efterleden i sammansättningar]. Om förhållandena i norskan säger Alnæs No. sætningsmelodi s. 95 o. 101: 'naturlige tonelagsgrupper

danner *mai maaned* o. s. v. (derfor skriver barn og andre naive gjerne slike ordforbindelser i ett)'. 'Uøvede skrivende vil let la sig narre til at skrive „*herpaa stedet*" o. s. v., fordi *her paa* i dette uttryk stadig danner tydelig tonelagsgruppe'.

Att ett sammanhang förefinnes mellan sammanskrivning och betoning med starkaste trycket på första leden framgår kanske tydligast i sådana fall, där ett uttryck har olika betoning i rikssvenska och i finländsk svenska och där lederna anträffas sammanskrivna huvudsakligen endast på det område, där starkaste trycket vilar på första leden, men icke på det område, där starkaste trycket vilar på en senare led. Ett sådant uttryck är *tu man hand* (*en man hand, tre man hand*). Som bekant uttalas detta uttryck i finländsk svenska så att starkaste trycket vilar på *tu*, men i svergessvenska så att starkaste trycket vilar på *hand*. Detta uttryck är det icke så sällsynt att se sammanskrivet i finlandssvenska arbeten, medan jag icke antecknat något fall, där det vore sammanskrivet i rikssvenska arbeten. Jag skall här anföra några ställen, där jag antecknat detta uttryck sammanskrivet på finländskt håll.

Professorskan Karin Hirn i sin översättning av Hardy En grupp förnäma damer sammanskriver sålunda *tumanhand* i uttrycket *på tumanhand* åtminstone s. 27 och 31, översättaren av Bennet Mr. Richard Redgrave sammanskriver likaledes *tumanhand* åtminstone s. 221. Hornborg Tristan da Cunha s. 38 sammanskriver *enmanhand* i uttrycket *på enmanhand*: 'hur han på enmanhand slogs med en hel fartygsbesättning'.

I överensstämmelse med att det sammanskrivna i allmänhet är ett ord och fordrar ett uttal med starkaste trycket på första stavelsen har man utan vidare antagit, att Frödings uttryck av adverb

och adjektiv, som han sammanskriver, äro sammansättningar med starkaste trycket på första leden. Feuk, som utförligt behandlat dessa uttryck hos Fröding, finner detta uttal så naturligt, att han icke ens direkt omnämner det, utan detta uttal framgår blott av det han säger om dessa uttryck sammanskrivna i denna användning i vers, jämförda med samma uttryck, om de vore särskrivna i samma användning i vers: 'När Fröding exempelvis skriver

— — — — — nereiderna gunga
de stoltsköna lemmar i skummet

långt genom dödsrikets skumtgråa dal

din väg var så enslig
och blygtförnäm och skygg var din gång

så skulle han ej varit den rytmkonstnär han är, om han i stället haft *stolt sköna, skumt gråa, blygt förnäm* [Feuk särskriver här lederna]. — — — givetvis', säger han, 'äro de förra [dvs. Frödings sammanskrivna uttryck] bättre, visa ett finare rytmiskt öra'. (Feuk i Språk och stil XIII s. 130 f.)

Att sammanskrivningen föranleder detta uttal, har i Frödings vers en icke så liten konstnärlig betydelse. Att orden äro sammanskrivna, har till följd, att läsaren utan att fästa sig vid den lilla avvikelsen från prosauttalet strax finner det uttal, som rytmen fordrar. Genom detta yttre medel jämnas vägen för läsaren, och det bidrar därigenom till en ostörd skönhetsuppfattning av Frödings vers.

Som ett resultat av denna undersökning tror jag vi få fastslå, *att vi vid läsning av Frödings vers icke i hans uttryck av adverb och adjektiv*

med starkaste trycket på adverbet behöva försöka fundera in en innerligare enhetsbetydelse än den som i allmänhet förefinnes i en förening av adverb och adjektiv

och att vi vid uppläsning av Frödings vers icke av den omständigheten, att Fröding sammanskrivit lederna, behöva låta hindra oss i att göra den lilla paus i talställning efter adverbet, varigenom en alldeles förträfflig versrytm uppkommer.

Denna undersökning bidrar också till att belysa den rent mekaniska tendensen i nutida svensk skrift att sammanskriva en starkt betonad stavelse med följande svagare betonade stavelser. Denna tendens beror naturligtvis på att de flesta ord i språket ha sin starkaste betoning på första stavelsen. Frånsidan av denna tendens, något som även här flyktigt berörts, är att man gärna särskriver de stavelser, som föregå den starkast betonade stavelsen. Denna tendens till särskrivning av stavelserna före den starkast betonade stavelsen torde förefinnas redan i de äldsta fornsvenska skrifterna, såsom jag tror mig ha påvisat i min avhandling 'Om sammanskrivning och särskrivning av sammansättning'.

Av förbiseende ha två belägg ur Stänk och flikar bortfallit.

I det ena är adverbet starkare betonat än adjektivet och sammanskrivet därmed:

låg hon naket och utslaget skön
och med *vittskilda* knän och med skälvande sköte
var den älskades åtrå i möte
En morgondröm IV.

I det andra belägget äro adverbet och adjektivet ungefär lika starkt betonade:

och sen så äter jag opp'na,
fint lagad på guldfat
Ett gammalt bergtroll.

Fint utgör här en tung enstavig takt.

I det förra fallet framhäves något för föreställningen betydelsefullt. I det senare fallet, i en skildring av ett klumpigt troll, lämpar det sig däremot väl att ordet *fint* icke är starkt framhävt.

Det kan vara av intresse att framhålla, att Fröding bevisligen kan sammanskriva ett starkt betonat ord med ett följande svagare betonat i strid med vad vi anse för sammansättning. Jag kan sålunda anföra åtminstone tre ställen, där han i uttrycket *för ro skull* särskriver *för* men sammanskriver *ro* och *skull*: *för roskull*, dikten Koros (Nya dikter), En morgondröm II (Stänk och flikar) och Brev (Posthuma skrifter) s. 102.

Helsingfors, Tidnings- och Tryckeri-Aktiebolagets tryckeri, 1920.

3 0112 098804757

Skriftserien

STUDIER I NORDISK FILOLOGI

utkommer i fria häften omfattande i medeltal 10 ark per år. Serien utdelas **gratis** till alla stiftande medlemmar av Svenska Litteratursällskapet i Finland samt till de ständiga medlemmar och årsmedlemmar, som särskilt anhålla därom.

Bidrag insändas till professor Hugo Pipping, Ulrikagatan 1, Helsingfors.

Märk! *Medlemmar av Svenska Litteratursällskapet i Uppsala erlägga till Svenska Litteratursällskapet i Finland en årsavgift av Fmk 7: 50. Avgiften uppbäres endast under de tjugu första åren, varefter årsmedlem övergår till de ständiga medlemmarnas kategori.*